

УДК 378:504

Н. Ю. Мацай, О. П. Губська

ОСОБИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У ХХ столітті однією із значних проблем людства стала екологічна криза, загострення та глобалізація якої призвело до необхідності пошуку цілковито нових шляхів до її вирішення. Стало очевидним, що існування людства у світовому масштабі залежить від впровадження якісно нових підходів і принципів функціонування сучасного суспільства. У наш час все більше науковців, громадських діячів переконливо доводять, що сучасна екологічна криза – це багато в чому світоглядна, філософська криза.

Відповідно до цього, життєдіяльність кожної людини повинна бути основана на її гармонійному розвитку поряд із природою та спрямована на раціональне ставлення до природних ресурсів та їх збереження. За таких обставин необхідні кардинальні зміни в багатьох сферах соціального життя, але, в першу чергу, в системі освіти. Наприкінці 80-х – початку 90-х років, в багатьох країнах світу на законодавчому рівні були розроблені та прийняті Національні стратегії екологічної освіти. В Україні цей процес було розпочато у 1998 році з Постанови Верховної Ради про створення системи екологічної освіти і виховання, що стало важливим пріоритетом державної політики не тільки в галузі освіти, а й в галузі охорони природи, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. Необхідність формування та розвитку системи екологічної освіти, яка повинна забезпечити формування гармонійно розвиненої особистості було обґрунтовано у Державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ століття», у Концепції національного виховання і Державному стандарті освіти в Україні. У 2002 році МОН України затвердив Концепцію екологічної освіти в Україні, яка має чітку структуру та охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення. В ній виділено два основні напрямки екологічної освіти – формальний і неформальний. Формальна освіта охоплює всі ланки загальної системи освіти що існує в Україні, неформальна – має просвітницький характер і спрямована на формування екологічної культури населення через засоби масової інформації, громадські екологічні об'єднання, партії тощо. Тобто екологічна освіта і виховання всіх верств населення є одним із найважливіших і необхідних шляхів, що сприятиме ефективному вирішенню надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем [1, с. 1–7].

Сучасні принципи освіти за своєю основою співпадають з основами Сталого розвитку суспільства. Відповідно до них: «Освіта дає навички навчитися: пізнавати, жити разом, робити та жити» [2]. Термін «сталий

УДК 378:504

Н. Ю. Мацай, О. П. Губська

ОСОБИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У ХХ столітті однією із значних проблем людства стала екологічна криза, загострення та глобалізація якої призвело до необхідності пошуку цілковито нових шляхів до її вирішення. Стало очевидним, що існування людства у світовому масштабі залежить від впровадження якісно нових підходів і принципів функціонування сучасного суспільства. У наш час все більше науковців, громадських діячів переконливо доводять, що сучасна екологічна криза – це багато в чому світоглядна, філософська криза.

Відповідно до цього, життєдіяльність кожної людини повинна бути основана на її гармонійному розвитку поряд із природою та спрямована на раціональне ставлення до природних ресурсів та їх збереження. За таких обставин необхідні кардинальні зміни в багатьох сферах соціального життя, але, в першу чергу, в системі освіти. Наприкінці 80-х – початку 90-х років, в багатьох країнах світу на законодавчому рівні були розроблені та прийняті Національні стратегії екологічної освіти. В Україні цей процес було розпочато у 1998 році з Постанови Верховної Ради про створення системи екологічної освіти і виховання, що стало важливим пріоритетом державної політики не тільки в галузі освіти, а й в галузі охорони природи, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. Необхідність формування та розвитку системи екологічної освіти, яка повинна забезпечити формування гармонійно розвиненої особистості було обґрунтовано у Державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ століття», у Концепції національного виховання і Державному стандарті освіти в Україні. У 2002 році МОН України затвердив Концепцію екологічної освіти в Україні, яка має чітку структуру та охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення. В ній виділено два основні напрямки екологічної освіти – формальний і неформальний. Формальна освіта охоплює всі ланки загальної системи освіти що існує в Україні, неформальна – має просвітницький характер і спрямована на формування екологічної культури населення через засоби масової інформації, громадські екологічні об'єднання, партії тощо. Тобто екологічна освіта і виховання всіх верств населення є одним із найважливіших і необхідних шляхів, що сприятиме ефективному вирішенню надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем [1, с. 1–7].

Сучасні принципи освіти за своєю основою співпадають з основами Сталого розвитку суспільства. Відповідно до них: «Освіта дає навички навчитися: пізнавати, жити разом, робити та жити» [2]. Термін «сталий

(збалансований) розвиток» привернув до себе широку увагу після публікації доповіді «Наше загальне майбутнє» (1987 р.), підготовленої Комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку «комісія Брундтланд». Її матеріали і висновки визначили основу рішень конференції в Ріо-де Жанейро в 1992 році, на зустрічі з проблем планети Земля, за матеріалами якої була прийнята програма дій – «Порядок денний на ХХІ століття».

Український філософ В. Крисаченко вважає, що витоки екологічної кризи містяться в моральній проблемі і для того, щоб утримати цивілізацію на шляху сталого розвитку, необхідно замінити раціонально-прагматичні пріоритети освоєння світу гуманітарно-етичними [3]. Отже, освіта є навчальним, базовим елементом трансформації суспільства до сталого розвитку за рахунок забезпечення особистості можливістю втілити свої уявлення про суспільство у життя. Саме ця ключова роль освіти зафіксована у головних документах всесвітніх форумів зі сталого розвитку у 1992 та 2002 рр., а у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо Десятиріччя грамотності та Плані реалізації цілей цього Десятиріччя додатково підкреслено, що «грамотність сама забезпечує можливості для сталого розвитку, миру та демократії» [4; 5; 6]. У 2005 році ЮНЕСКО була започаткована програма «Десятиріччя освіти на користь сталого розвитку», яка тривала до 2014 року. Важливо зазначити, що на Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» вітчизняними вченими за підтримки МОН України було ініційовано внесення до реєстру ООН добровільного зобов'язання нашої країни – «Екологізація освіти: внесок України», згідно з яким майже 70 українських університетів здійснили екологізацію навчальних програм підготовки фахівців.

Крім того, відповідно до Інчхонської декларації «Освіта–2030» прийнятої на «Всесвітньому освітньому форумі – 2015» кожна людина протягом всього життя повинна мати можливість одержувати необхідну їй якісну освіту, яка сприятиме підвищенню соціальної значущості особистості у суспільстві [7]. Освіта для сталого розвитку сприяє засвоєнню та формуванню у людини знань, умінь, переконань, які дозволять приймати та впроваджувати такі рішення, які забезпечать покращення рівня життя сучасного покоління та не будуть загрожувати наступним поколінням у житті. Відповідно до цього, вирішення проблем суспільного, економічного та екологічного характеру об'єднується в загальну стратегію розвитку людства шляхом формування мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні смисложиттєві цінності і пріоритети [8]. На «Всесвітньому екологічному саміті – 2015» у Парижі політичні лідери 150 країн ще раз підтвердили спрямованість світу на вирішення екологічних проблем шляхом сталого розвитку. Ця загальнолюдська проблема є вельми актуальною і для нашої країни. Як відомо, в Україні склалась надзвичайно складна екологічна ситуація, яка в останні роки ще більше погіршилась. Тому майбутнє нашої країни

(збалансований) розвиток» привернув до себе широку увагу після публікації доповіді «Наше загальне майбутнє» (1987 р.), підготовленої Комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку «комісія Брундтланд». Її матеріали і висновки визначили основу рішень конференції в Ріо-де Жанейро в 1992 році, на зустрічі з проблем планети Земля, за матеріалами якої була прийнята програма дій – «Порядок денний на ХХІ століття».

Український філософ В. Крисаченко вважає, що витоки екологічної кризи містяться в моральній проблемі і для того, щоб утримати цивілізацію на шляху сталого розвитку, необхідно замінити раціонально-прагматичні пріоритети освоєння світу гуманітарно-етичними [3]. Отже, освіта є навчальним, базовим елементом трансформації суспільства до сталого розвитку за рахунок забезпечення особистості можливістю втілити свої уявлення про суспільство у життя. Саме ця ключова роль освіти зафіксована у головних документах всесвітніх форумів зі сталого розвитку у 1992 та 2002 рр., а у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо Десятиріччя грамотності та Плані реалізації цілей цього Десятиріччя додатково підкреслено, що «грамотність сама забезпечує можливості для сталого розвитку, миру та демократії» [4; 5; 6]. У 2005 році ЮНЕСКО була започаткована програма «Десятиріччя освіти на користь сталого розвитку», яка тривала до 2014 року. Важливо зазначити, що на Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20» вітчизняними вченими за підтримки МОН України було ініційовано внесення до реєстру ООН добровільного зобов'язання нашої країни – «Екологізація освіти: внесок України», згідно з яким майже 70 українських університетів здійснили екологізацію навчальних програм підготовки фахівців.

Крім того, відповідно до Інчхонської декларації «Освіта–2030» прийнятої на «Всесвітньому освітньому форумі – 2015» кожна людина протягом всього життя повинна мати можливість одержувати необхідну їй якісну освіту, яка сприятиме підвищенню соціальної значущості особистості у суспільстві [7]. Освіта для сталого розвитку сприяє засвоєнню та формуванню у людини знань, умінь, переконань, які дозволять приймати та впроваджувати такі рішення, які забезпечать покращення рівня життя сучасного покоління та не будуть загрожувати наступним поколінням у житті. Відповідно до цього, вирішення проблем суспільного, економічного та екологічного характеру об'єднується в загальну стратегію розвитку людства шляхом формування мислення, орієнтованого на стале майбутнє та відповідні смисложиттєві цінності і пріоритети [8]. На «Всесвітньому екологічному саміті – 2015» у Парижі політичні лідери 150 країн ще раз підтвердили спрямованість світу на вирішення екологічних проблем шляхом сталого розвитку. Ця загальнолюдська проблема є вельми актуальною і для нашої країни. Як відомо, в Україні склалась надзвичайно складна екологічна ситуація, яка в останні роки ще більше погіршилась. Тому майбутнє нашої країни

безпосередньо пов'язане зі зміною характеру природокористування й ставлення до природи в цілому, що можливе лише за умов значного підвищення рівня екологічної культури всього суспільства й кожного його члена зокрема. Основою цього процесу стає інтенсивний пошук оновленої моделі освіти, яка змогла б задовольнити потреби майбутніх поколінь людства у вирішенні проблеми збереження навколишнього природного середовища, тобто базувалася на засадах поняття «сталій розвиток». Ця модель вміщує процеси навчання, виховання, розвитку особистості, спрямовані на формування екологічної свідомості, як складової системи національного і громадянського світогляду всіх верств населення України.

У нашій країні освіта для сталого розвитку формується на базі екологічної освіти, яка виступає «стартовим майданчиком» для неї. Відповідно до цього основним завданням вітчизняної екологічної освіти стає формування нового типу особистості – екологічної особистості з екоцентричним типом екологічної культури. В сучасній системі шкільної та вищої освіти це завдання реалізується далеко неповною мірою: переважна більшість випускників загальноосвітніх шкіл та бакалаврату мають недостатньо високий, а іноді і відверто, низький рівень екологічної культури, що підтверджується результатами психолого-педагогічних досліджень ставлення до природи студентів перших та четвертих курсів різних факультетів закладів вищої освіти, проведених за методиками діагностики екологічної свідомості С. Дерябо [9].

З урахуванням цього основним завданням екологічної підготовки у вищих навчальних закладах є не тільки подальший розвиток екологічного світогляду майбутнього фахівця, але й кардинальна його корекція з метою позбавлення елементів крайнього антропоцентризму.

Цілеспрямовано це завдання реалізується при вивченні узагальненого, інтегрованого курсу екології на молодших курсах бакалаврату, в змісті якого розглядаються основи екологічної етики. Такі знання надають можливість усвідомити ціннісні орієнтації щодо отриманих екологічних знань і на підставі цього змінити характер суб'єктивного ставлення до природи. При цьому з метою підвищення ефективності цього курсу обов'язковим є планування частини навчального навантаження, яке виділяється на вивчення курсу екології, на семінарські заняття. Така форма навчальних занять сприятиме більш активному спілкуванню зі студентами, можливості використанню інтерактивних форм навчання й більш ефективному здійсненню індивідуального підходу при корекції екологічного світогляду.

Враховуючі перехід країни на шлях сталого розвитку, необхідним завданням вищої освіти стає підготовка професіоналів нового рівня, здатних екологічно доцільно вирішувати професійні завдання. Актуальність надання знань щодо впровадження стратегії сталого розвитку в різні сфери діяльності обумовлена необхідністю стабілізації техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та

розв'язання комплексу екологічних проблем в умовах соціально-економічного зростання.

Для реалізації цього лише загальної екологічної підготовки недостатньо – необхідно узагальнення екологічних та професійно орієнтованих, знань на підставі узгодження інтересів Економіки та Природи. Відповідно до цього доцільним стає введення до навчальних планів для студентів старших курсів бакалаврського та/або магістерського ступенів закладів вищої освіти дисципліни, яка б висвітлювала сучасні теоретичні та практичні підходи щодо засад сталого розвитку природи та суспільства, обґрунтовувала можливі шляхи комплексної екологізації діяльності у відповідних до фаху студентів сферах діяльності. Зміст окремих розділів цієї навчальної дисципліни повинен доповнюватися відповідно до специфіки напряму фахової підготовки та особливостей сфери діяльності майбутніх спеціалістів.

Саме це, на наш погляд, сприятиме оптимізації освітньо-виховного процесу з метою підвищення рівня екологічної підготовки у контексті положень сталого розвитку майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

- 1. Ecological Sciences for Sustainable Development** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/man-and-biosphere-programme/about-mab/icc/icc/24th-session-of-the-mab-council/>>.
- 2. Делор Ж.** Образование: необходимая утопия: докл. Комиссии по образованию ЮНЕСКО / Ж. Дело. – М. : Педагогика, 1998. – 32 с.
- 3. Крисаченко В. С.** Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
- 4. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»:** Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. – 2-ге вид. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
- 5. Доклад Конференции Организации Объединенных наций по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года (издание Организации Объединенных Наций, № R.93.I.8 и исправления).** – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/conferen/wssd/agenda21/>
- 6. Резолюции,** принятые на Всемирной встрече на высшем уровне по устойчивому развитию. Приложения «Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию», «План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию». – Режим доступу: http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/decl_wssd.pdf, http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssd.pdf.
- 7. Інчхонська** декларація «Освіта-2030: забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання протягом усього життя для всіх». – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233813M.pdf>
- 8. Боголюбов В. М.** Стратегія сталого розвитку / Боголюбов В. М., Клименко М. О., Мельник Л. Г. та ін. – Херсон: Олді-плюс, 2012. – 446 с.

9. Дерябо С. Д. Экологическая психология: диагностика экологического сознания. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1999. – 456 с.

Мацай Н. Ю., Губська О. П. Особливості екологічної освіти для сталого розвитку в закладах вищої освіти

У статті надано аналіз особливостей екологічної підготовки в контексті переходу країни на шлях сталого розвитку. Нагальним завданням вищої освіти при цьому стає підготовка професіонала нового рівня, здатного екологічно доцільно вирішувати професійні завдання. Для реалізації цього необхідна широка екологізація всього навчального процесу, коли зміст всіх навчальних дисциплін розглядається на підставі узгодження інтересів Економіки та Природи, а також введення в навчальні плани ряду специфічних екологічних дисциплін. Вибір відповідних навчальних дисциплін залежить від фаху майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: екологічна освіта, сталий розвиток.

Мацай Н. Ю., Губская О. П. Особенности экологической подготовки для устойчивого развития в учреждениях высшего образования

В статье дан анализ особенностей экологической подготовки в контексте перехода государства на путь устойчивого развития. Одной из важнейших задач высшего образования при этом становится подготовка специалиста нового уровня, способного экологически целесообразно решать профессиональные задачи. Для реализации этого необходима широкая экологизация всего учебного процесса, когда содержание всех учебных дисциплин рассматривается на основании согласования интересов Экономии и Природы, а также введение в учебные планы ряда специфических экологических дисциплин. Выбор учебных дисциплин зависит от специальности будущего специалиста.

Ключевые слова: экологическое образование, устойчивое развитие.

Matsai N., Hubska O. Features of Environmental Training for Sustainable Development in Higher Education Institutions

The article analyzes the features of environmental training in the context of the transition of the state to the path of sustainable development. It means, that ecological competence is becoming compulsory. For its realization general ecological training is obviously not enough: it is required extensive ecologization of all the educational process, when a content of scientific disciplines, including professionally oriented ones, is considered on the basis coordination of economy's and nature's interests and also entering in educational plans a rate of specific ecological disciplines such as The environmental foundations of sustainable development, Ecological politics, Ecological economy, Ecological management, Ecological pedagogy and